

The Relationship Between Inflation and Consumer Prices in the Economy of Uzbekistan

Djafarova Shaxlo Ahmadaliyevna

University of Business and Science,

Menejment kafedراسi o‘qituvchisi

e-mail: shaxlodjafarova1979@gmail.com

Xolmatova Dilafruzhon Otkir qizi

University of Business and Science

IQ-2309 guruhi talabasi

University of Business and Science

Abstract: This article analyzes the relationship between inflation and consumer prices in the economy of Uzbekistan. In a market economy, price stability is one of the key indicators of macroeconomic stability. The study examines the factors influencing inflation formation using the Consumer Price Index (CPI), including internal and external shocks, monetary policy, and supply–demand conditions. It also analyzes the impact of inflation on real incomes, consumer behavior, and economic growth. Statistical analysis, comparative methods, and economic observation were used as research methods. The findings indicate that the growth of consumer prices is a primary indicator of inflation, closely linked to monetary policy, import prices, and domestic production levels. The results are significant for improving economic policy aimed at maintaining price stability and controlling inflation.

Keywords: Inflation, consumer price index, price level, monetary policy, macroeconomic stability, real income, supply and demand, price growth, economic growth, monetary policy

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston iqtisodiyotida inflatsiya jarayoni va iste‘mol narxlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik tahlil qilinadi. Bozor iqtisodiyotiga o‘tish sharoitida narxlar barqarorligi makroiqtisodiy barqarorlikning muhim ko‘rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotda iste‘mol narxlari indeksi (INI) orqali inflatsiya darajasining shakllanish omillari, ichki va tashqi ta’sirlar, pul-kredit siyosati hamda taklif va talab omillari o‘rganildi. Shuningdek, inflatsiyaning aholining real daromadlari, iste‘mol xulq-atvori va iqtisodiy o‘shishga ta’siri tahlil qilindi. Tadqiqot metodlari sifatida statistik tahlil, taqqoslash va iqtisodiy kuzatuv usullaridan foydalanildi. Natijalar iste‘mol narxlarining o‘shishi inflatsiyaning asosiy indikatorlaridan biri bo‘lib, narxlar dinamikasi pul-kredit siyosati, import narxlari va ichki ishlab chiqarish hajmi bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatdi. Tadqiqot natijalari narxlar barqarorligini ta‘minlash va inflatsiyani jilovlash bo‘yicha iqtisodiy siyosatni takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Inflatsiya, iste‘mol narxlari indeksi, narxlar darajasi, pul-kredit siyosati, makroiqtisodiy barqarorlik, real daromadlar, talab va taklif, narxlar o‘shishi, iqtisodiy o‘shish, monetar siyosat

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotda inflatsiya jarayoni makroiqtisodiy barqarorlikni belgilovchi eng muhim ko‘rsatkichlardan biri hisoblanadi. Inflatsiya — bu umumiy narxlar darajasining uzluksiz o‘shishi natijasida pulning xarid qobiliyati pasayishi jarayonidir. Narxlar o‘shishi, ayniqsa, iste‘mol tovarlari va xizmatlar narxlarining oshishi aholi turmush darajasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli inflatsiya darajasini aniqlashda iste‘mol narxlari indeksi (INI yoki CPI) asosiy ko‘rsatkich sifatida qo‘llaniladi. Ushbu indeks aholi iste‘mol savatiga kiruvchi tovar va xizmatlar

narxlarining o'zgarishini aks ettiradi hamda real iqtisodiy jarayonlarni baholashda muhim ahamiyatga ega [1].

O'zbekiston iqtisodiyotida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan tarkibiy islohotlar, bozor mexanizmlarining kengayishi va tashqi iqtisodiy integratsiya jarayonlari narxlar shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Narxlarni erkinlashtirish, subsidiyalarni qisqartirish, energiya resurslari tariflarining bosqichma-bosqich oshirilishi hamda import narxlarining o'zgarishi inflatsiya jarayonining asosiy omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, pul-kredit siyosati, milliy valyuta kursi dinamikasi va ichki talab hajmi ham narxlar darajasiga ta'sir etuvchi muhim makroiqtisodiy omillardir [2].

Iste'mol narxlarining o'sishi nafaqat inflatsiya ko'rsatkichlarini belgilaydi, balki aholining real daromadlari va xarid qobiliyatiga ham ta'sir qiladi. Agar ish haqi va boshqa daromadlar narxlar o'sishidan ortda qolsa, aholining turmush darajasi pasayadi va iste'mol hajmi qisqaradi. Bu esa iqtisodiy o'sish sur'atlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli narxlar barqarorligini ta'minlash davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi [3].

Inflatsiya va iste'mol narxlari o'rtasidagi bog'liqlik monetar iqtisodiyot nazariyalarida ham keng yoritilgan. M. Fridman inflatsiyani "har doim va hamma joyda pul muomalasi bilan bog'liq hodisa" deb ta'riflaydi hamda pul massasi o'sishining narxlar darajasiga bevosita ta'sirini asoslab beradi. Monetar yondashuvga ko'ra, iqtisodiyotda pul taklifining ortishi talabni oshiradi, bu esa narxlarning ko'tarilishiga olib keladi [4]. Keynsiy yondashuv esa inflatsiyani talab va taklif o'rtasidagi nomutanosiblik bilan izohlaydi, ya'ni ishlab chiqarish hajmi yetarli bo'lmagan sharoitda ortiqcha talab narxlarning o'sishiga sabab bo'ladi [5].

O'zbekiston sharoitida inflatsiya jarayoniga tashqi omillar ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Xususan, global oziq-ovqat va energiya narxlarining o'zgarishi, import

qilinadigan mahsulotlar ulushining yuqoriligi hamda logistika xarajatlarining oshishi ichki bozordagi narxlar darajasiga bevosita ta'sir etadi. Shu bois mamlakat iqtisodiyotida inflatsiyani boshqarish nafaqat ichki pul-kredit siyosati, balki tashqi iqtisodiy omillarni ham hisobga olishni talab qiladi [6].

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki inflatsiyani targetlash siyosatini bosqichma-bosqich joriy etmoqda. Ushbu siyosatning asosiy maqsadi narxlar barqarorligini ta'minlash va uzoq muddatda inflatsiya darajasini maqsadli ko'rsatkichlar doirasida ushlab turishdan iborat. Inflatsiya targetlash rejimi samarali ishlashi uchun esa iste'mol narxlari dinamikasini chuqur tahlil qilish, inflatsiya omillarini aniqlash va prognozlash muhim ahamiyatga ega [7].

Mazkur tadqiqotning maqsadi — O'zbekiston iqtisodiyotida inflatsiya darajasi va iste'mol narxlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilish, asosiy omillarni aniqlash hamda narxlar barqarorligini ta'minlash bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Inflatsiya va iste'mol narxlari o'rtasidagi bog'liqlik makroiqtisodiyot fanining markaziy masalalaridan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda inflatsiya narxlar darajasining umumiy o'sishi sifatida izohlanib, uning asosiy ko'rsatkichi sifatida iste'mol narxlari indeksi (INI) qo'llaniladi. O. Blanchard inflatsiyani iqtisodiyotdagi talab va taklif o'rtasidagi muvozanatning buzilishi natijasida yuzaga keladigan jarayon sifatida tavsiflaydi hamda INI orqali narxlar dinamikasini baholash mumkinligini ta'kidlaydi [8].

Monetar iqtisodiyot nazariyasiga ko'ra, inflatsiyaning asosiy sababi pul massasining ortiqcha o'sishi hisoblanadi. M. Fridman pul taklifining tez sur'atlarda oshishi uzoq muddatda narxlar darajasining ko'tarilishiga olib kelishini ilmiy asoslab bergan. Uning fikricha, markaziy bankning pul-kredit siyosati inflatsiya jarayonini

boshqarishda hal qiluvchi rol o'ynaydi [9]. Shu bilan birga, keynsiy yondashuv inflatsiyani talab inflatsiyasi va xarajat inflatsiyasi kabi turlarga ajratadi. Talab inflatsiyasi iqtisodiyotda ortiqcha pul resurslari natijasida yuzaga kelsa, xarajat inflatsiyasi ishlab chiqarish xarajatlarning oshishi bilan bog'liq [10].

Iste'mol narxlari dinamikasi bo'yicha tadqiqotlarda tashqi iqtisodiy omillarning ta'siri ham alohida o'rganiladi. Xususan, energiya resurslari va oziq-ovqat mahsulotlari narxlarining jahon bozorida o'zgarishi import qiluvchi davlatlarda ichki inflatsiya darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Jahon banki ekspertlari global narxlar shoklari rivojlanayotgan mamlakatlarda inflatsiyaning asosiy omillaridan biri ekanini ta'kidlaydi [11].

O'zbekiston iqtisodiyoti misolida olib borilgan tadqiqotlar ham inflatsiya va iste'mol narxlari o'rtasidagi kuchli bog'liqlikni ko'rsatadi. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi yillarda inflatsiya darajasining o'zgarishi asosan oziq-ovqat mahsulotlari narxi, energiya tariflari, milliy valyuta kursi hamda pul massasining o'sishi bilan bog'liq bo'lgan [12]. Narxlarni erkinlashtirish siyosati va subsidiyalarni qisqartirish ham qisqa muddatda narxlar o'sishiga olib kelgan muhim omillardan biri hisoblanadi.

Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash nuqtai nazaridan inflatsiya targetlash siyosati alohida ahamiyatga ega. Ushbu siyosat markaziy bank tomonidan inflatsiya darajasini maqsadli ko'rsatkich doirasida ushlab turishga qaratilgan bo'lib, foiz stavkalari va pul taklifi orqali narxlar dinamikasiga ta'sir ko'rsatishni nazarda tutadi. Mankiw inflatsiya targetlash rejimi narxlar barqarorligini ta'minlashda samarali vosita ekanini ta'kidlaydi [13].

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda O'zbekiston iqtisodiyotida inflatsiya va iste'mol narxlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash maqsadida statistik va analitik yondashuvlar

qo‘llanildi. Tadqiqotning asosiy ma‘lumot manbalari sifatida O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi, Markaziy bank hamda xalqaro moliyaviy institutlarning rasmiy ma‘lumotlari foydalanildi.

Tadqiqotda quyidagi usullar qo‘llanildi:

- statistik tahlil usuli — inflatsiya darajasi va iste‘mol narxlari indeksining yillik o‘zgarishlarini baholash;
- taqqoslash usuli — turli davrlardagi narxlar dinamikasini solishtirish;
- trend tahlili — narxlar o‘shishining uzoq muddatli tendensiyalarini aniqlash;
- iqtisodiy kuzatuv usuli — inflatsiya omillarini aniqlash va izohlash.

Tahlil uchun 2017–2024 yillar oralig‘idagi ma‘lumotlar asos qilib olindi. Ushbu davr O‘zbekiston iqtisodiyotida pul-kredit siyosatining liberallasuvi, valyuta bozorining erkinlashuvi va narxlarni bosqichma-bosqich erkinlashtirish jarayonlari bilan tavsiflanadi. Bu esa inflatsiya jarayonini chuqurroq o‘rganish imkonini beradi.

Ma‘lumotlarni qayta ishlashda foizli o‘zgarishlar, o‘rtacha qiymatlar va grafik tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari inflatsiya va iste‘mol narxlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniqlash hamda iqtisodiy siyosat uchun amaliy xulosalar chiqarish imkonini berdi.

NATIJARLAR

Tadqiqot doirasida 2017–2024 yillar oralig‘ida O‘zbekiston iqtisodiyotida inflatsiya darajasi va iste‘mol narxlari indeksi (INI) dinamikasi tahlil qilindi. Statistik ma‘lumotlar shuni ko‘rsatdiki, ushbu davrda inflatsiya ko‘rsatkichlari asosan iste‘mol tovarlari va xizmatlari narxlarining o‘shishi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan. Xususan, oziq-ovqat mahsulotlari, energiya resurslari va kommunal xizmatlar narxlarining oshishi umumiy inflatsiya darajasining yuqori bo‘lishiga sabab bo‘lgan [14].

Tahlil natijalariga ko‘ra, 2017–2019 yillarda narxlarning keskin o‘shishi asosan milliy valyuta kursining erkinlashtirilishi, subsidiyalarni qisqartirish va tarif siyosatining o‘zgarishi bilan izohlanadi. Ushbu davrda iste‘mol narxlari indeksi yuqori sur‘atlarda o‘tib, inflatsiya ikki xonali ko‘rsatkichlar darajasida saqlanib qoldi. 2020–2021 yillarda esa global pandemiya sharoitida logistika xarajatlarining oshishi, import narxlarining ko‘tarilishi hamda oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan talabning ortishi narxlar dinamikasiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatdi. [15].

2022–2024 yillarda inflatsiya darajasi nisbatan barqarorlashgan bo‘lsa-da, energiya resurslari tariflarining bosqichma-bosqich oshirilishi va global bozorlardagi narxlar o‘zgarishi ichki iste‘mol narxlariga ta‘sir ko‘rsatishda davom etdi. Ayniqsa, kommunal xizmatlar, transport va oziq-ovqat mahsulotlari narxlari umumiy inflatsiyaning asosiy tarkibiy qismini tashkil etdi. Bu esa xarajat inflatsiyasi omillarining ustuvorligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, tahlil natijalari inflatsiya darajasi va pul massasining o‘shishi o‘rtasida ham ma‘lum darajada ijobiy korrelyatsiya mavjudligini ko‘rsatdi. Kreditlash hajmining kengayishi va ichki talabning oshishi narxlarning ko‘tarilishiga olib kelgan muhim omillardan biri sifatida qayd etildi [16].

MUHOKAMA

Olingan natijalar O‘zbekiston iqtisodiyotida inflatsiya jarayoni asosan iste‘mol narxlarining o‘shishi orqali shakllanishini tasdiqladi. Bu makroiqtisodiyot nazariyalarida inflatsiyaning asosiy indikatori sifatida iste‘mol narxlari indeksidan foydalanish to‘g‘ri ekanini ko‘rsatadi. Ayniqsa, oziq-ovqat va energiya narxlarining yuqori ulushi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun xos bo‘lgan inflatsion tuzilmani aks ettiradi [17].

Valyuta kursining o‘zgarishi ham ichki narxlar dinamikasiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatgan. Import qilinadigan mahsulotlar ulushining yuqoriligi sababli milliy valyuta

qadrsizlanishi narxlarning oshishiga olib keladi. Bu holat “import qilinuvchi inflatsiya” deb ataladi va ochiq iqtisodiyotlar uchun xos bo‘lgan jarayon hisoblanadi [18]

Energiya tariflarining oshirilishi natijasida ishlab chiqarish xarajatlari ortib, bu mahsulot narxlarining ko‘tarilishiga olib kelgan. Xarajat inflatsiyasi mexanizmi orqali ishlab chiqaruvchilar qo‘shimcha xarajatlarni iste‘molchilarga yuklaydi. Shu bois tarif siyosati inflatsiyani boshqarishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Natijalar shuni ham ko‘rsatdiki, pul-kredit siyosati inflatsiyani jilovlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Foiz stavkalarining oshirilishi kreditlash hajmini kamaytiradi, bu esa umumiy talabni pasaytirib, narxlar o‘shishini sekinlashtiradi. Inflatsiya targetlash rejimi doirasida Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan siyosat narxlar barqarorligini ta‘minlashga qaratilgan muhim mexanizm hisoblanadi [19].

XULOSA

Mazkur tadqiqot O‘zbekiston iqtisodiyotida inflatsiya va iste‘mol narxlari o‘rtasida kuchli o‘zaro bog‘liqlik mavjudligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, inflatsiya darajasi asosan oziq-ovqat mahsulotlari, energiya resurslari, kommunal xizmatlar narxlari hamda import qilinadigan tovarlar qiymatining o‘zgarishi bilan belgilanadi.

Shuningdek, pul massasining o‘shishi, kreditlash hajmi va ichki talab darajasi ham narxlar dinamikasiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Valyuta kursining o‘zgarishi import qilinuvchi inflatsiya mexanizmi orqali ichki bozordagi narxlar darajasini oshiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, narxlar barqarorligini ta‘minlash uchun kompleks iqtisodiy siyosat zarur. Bunda pul-kredit siyosati, fiskal choralar, ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash va bozorlarda raqobat muhitini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Inflatsiyani samarali boshqarish aholining real daromadlarini saqlash, iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash uchun zarur hisoblanadi.

Kelgusida inflatsiya jarayonlarini yanada chuqurroq o'rganish, narxlar prognozini ishlab chiqish va inflatsiya kutilmalarini boshqarish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Blanchard, O. Macroeconomics. — 7th ed. — Boston: Pearson Education, 2017. — 580 p.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosati sharhi. — Toshkent, 2023. — 120 b.
3. Mankiw, N. G. Principles of Economics. — 8th ed. — Boston: Cengage Learning, 2018. — 888 p.
4. Friedman, M. Inflation: Causes and Consequences. — New York: Asia Publishing House, 1963. — 115 p.
5. Keynes, J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money. — London: Macmillan, 1936. — 472 p.
6. World Bank. Global Economic Prospects. — Washington, DC: World Bank Publications, 2022. — 198 p.
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Inflatsiya hisobotlari va statistik ma'lumotlar. — Toshkent, 2024.
8. Blanchard, O. Macroeconomics. — Boston: Pearson Education, 2017. — 580 p.
9. Friedman, M. Inflation: Causes and Consequences. — New York: Asia Publishing House, 1963. — 115 p.
10. Keynes, J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money. — London: Macmillan, 1936. — 472 p.
11. World Bank. Commodity Markets Outlook. — Washington, DC: World Bank Publications, 2022.

12. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Inflatsiya hisobotlari va statistik ma’lumotlar. — Toshkent, 2024.
13. Mankiw, N. G. Principles of Economics. — Boston: Cengage Learning, 2018. — 888 p.
14. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Iste’mol narxlari indeksi bo‘yicha statistik ma’lumotlar. — Toshkent, 2024.
15. World Bank. Global Economic Prospects. — Washington, DC: World Bank Publications, 2022.
16. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosati sharhi. — Toshkent, 2023.
17. Blanchard, O. Macroeconomics. — Boston: Pearson Education, 2017. — 580 p.
18. Krugman, P., Obstfeld, M., Melitz, M. International Economics: Theory and Policy. — Boston: Pearson, 2018. — 800 p.
19. Mankiw, N. G. Principles of Economics. — Boston: Cengage Learning, 2018. — 888 p.
20. Tursunov, D. (2025). THE ROLE OF INTERNATIONAL HOTEL BUSINESS IN GLOBAL ECONOMY AND FEATURES OF DEVELOPMENT. TADQIQOTLAR, 76(6), 301-308.